

մի անձնուրաց մարդ կենդանի օրինակ չտար. ձեմարանի տեսուչը ամեն ինչ թողած կրօնաւորի խաբազն հագաւ և իւր ետևից Մայր Աթոռի գաւիթ հրաւիրեց իւր ընտրեալ աշակերտներին, առանց թմբուկ զարկելու, լուռ և գործօն ու կենդանի օրինակով՝ իսկ այդ անձնագոհութիւնը նուիրագործեց հանգ. Հայրապետը այդ նախընծայ կրօնաւորներից երկուսին ուղարկելով արտասահման կատարելագործուելու: Արդի Վեհ. Հայրապետը, որ միշտ հետևող և սիրահար է եղել լոյսի և գիտութեան, առաւել բուռն ցանկութեան ապացոյց տուաւ իւր լիշեալ կարգադրութեամբ:

Արդ՝ կարող ենք աւետել մեր ընթերցողներին, որ նոցանից Հ. Հ. Յուսիկ և Կոմիտաս վարդապետներն արդէն մեկնել են արտասահման, Հ. Բենիկ վարդապետն Օդէսա, իսկ Հ. Եզնիկ վարդապետը Մոսկուա՝ տեղական համալսարաններում լսելու համար:

Իսկ ձեմարանի սաներից եօթ հոգի Վեհ. Հայրապետի բարձր հաճութեամբ արդէն ուրար են ստացել և մօտերումս սարկաւազ պիտի ձեռնադրուին:

Այս գեղեցիկ ձեռնարկութեան առաջ ոսկեղէն լոյսերով է լցւում խորհող մարդու սիրտը:

† ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԽԱՉՈՒՄԵԱՆ

Գրականութեան անձնուէր մշակներն այնքան սաղաւաթիւ են մեզանում, որ եղածների վերայ ուրախանում ենք, իսկ նոցանից որևէ մէկի կորուստը դառնապէս ողբում:

Այսօր մենք ողբում ենք մի նորաբոյս և վաղաթառամ գարնան ծաղիկ, մի անձնուրաց հայրենասէր. ողբում ենք մի կորովի կեանքի կորուստ, որ գեղեցիկ ապագայ էր խոստանում մեզ: Դա Հայպրիզի հա-

մալսարանի աստուածաբանութեան ուսանող Յովհաննէս Խաչումեանցն էր:

Ողբացեալ Յովհաննէսը բնիկ Գանձակեցի էր. նա իւր ուսումը լաջողութեամբ աւարտելով ս. Էջմիածնի Հոգեւոր ձեմարանում՝ մի քանի տարի ուսուցչական պաշտօն վարեց Գանձակի Հայ Հոգեւոր դպրոցներում. այնտեղ նա՝ մեր մէջ աւերմունք գործող կուսակցական կռիւներին զոհ գնալով՝ մտածեց բարձր աստուածաբանական ուսումն ստանալ, որպէս զի առաւել պատրաստուած և աւելի արդիւնաշատ ծառայութիւն մատուցանէ ազգին և եկեղեցուն. նորա բաղձանքներին լրբումն տուեց յայտնի Հարուստ պ. Ա. Ծատուրեանը և նա շտապեց Գերմանիա, ուր մի երկու տարի ուսանում էր համալսարանում:

Այդ միջոցներին էր, որ հարուստ ու աղքատ, այլ և կին, մեծ ու փոքր, գիտուն ու տգէտ ոգևորուեցան մի ընդհանուր տենչով, բոլորի հայեացքներն էլ ուղղուած էին դէպի մի կողմ. եռում էր և Յ. Խաչումեանը, ընդհանուր գործը քարշեց նորան դէպի ինքը և ահա տեսնում ենք նորան՝ ընդ ծով և ընդ ցամաք՝ որպէս մի հռետոր վարդապետ, մի իսկական քարոզիչ գաղափարի, որ ամենուրեք և ամենքի ուշադրութիւնը դարձնում էր դէպի հայութիւն, սորա գրականութիւնը կրօնը, եկեղեցին և լեզուն:

Հմուտ լինելով անգղիերէն լեզուին՝ մերթ հայ ե. կեղեցու դատն էր պաշտպանում նա Զիկագօի կրօնական համաժողովում, միւս կողմից հայոց մասին ինքնուրոյն և թարգմանական յօդուածներ ղեկավարում ամերիկական թերթերի մէջ, բայց որ ամենից գլխաւորն է ամերիկեան ժողովրդի ջերմ կարեկցութիւնն ու համակրութիւնը գրաւելով դէպի խղճալի հայ ազգը, վերջին. ներիս յօդուածներով ողողում էր ամերիկեան մամուլը հայոց մասին:

Աւարտելով այնտեղ իւր առաքելութիւնը և գուցէ նաև զգալով այդպիսի աղմկալից կեանքի բացասական ազդեցութիւնն իւր առողջութեան վերայ, նա վերադառնաւ Գերմանիա և 1895 թուին նորից մտաւ Լայպ-

ցիգի համալսարանը:

Այդ միջոցին էր, 1895 թուի օգոստոսի վերջերին, որ «Լուսավիշ» հրատարակիչը բաղտ ունեցաւ ծանօթանալ Լայպցիգում Խաչումեանցին, սևաչեայ, գանգրահեր, թխադէմ, բարեձև կազմուածքով, համակրելի տեսքով և միջահասակ մի երիտասարդին, որ ոտքից մինչև գլուխ՝ ոգևորութիւն էր, եռանդ էր:

Մի ամբողջ շաբաթուայ ընթացքում՝ առիթ ունեցայ ծանօթանալ նորա ազնիւ հոգու, նորա ներքին աշխարհի, նորա բարեմասնութիւնների հետ, ծանօթացայ Յովհաննէսի անհուն հայրենասիրութեան, լուսամիտ գաղափարների հետ, որոնց մէջ ես նկատում էի իսկական ազատամտութեան նշաններ. մանաւանդ նա յափըշտակուած սիրում էր հայ եկեղեցին, երազում էր գործել ապագայում նորա օգտին, նուիրելով իրան կուսակրօնութեան. նա սէր էր շնչում, սէր ներշնչում ամենին. նա Լայպցիգի և Բերլինի հայ ուսանողների հոգին էր կազմում. տեղական հայ կոլօնիայի միակ ներկայացուցիչ և հայ ուսանողների յատուկ բարեկամ երիտասարդ վաճառական Միհրան Ալլալէմճեանը հրճուանքով էր խօսում ինձ հետ նորա մասին:

Բայց խաչումեանը նշանաւոր չէր նորանով, որ համալսարանի և այն՝ աստուածաբանութեան ուսանող էր. մէթէ քէջ կան աստուածաբանութեան թերուս ուսանողներ, որոնք վերագառնալով արտասահմանից անընդունակ են նոյն իսկ ս. գիրքը կարգին հասկանալ. Խաչումեանը նշանաւոր էր այն մի շարք ընտիր յօդուածներով, որոնք տպուած են «Նոր-Դար» լրագրում և արտասահմանի բազմաթիւ թերթերում. նա մինչև վերջին օրերը աշխատակցում էր ամերիկական և անգլիական լրագիրներին: Վերջիններս այնքան հիացած էին Խաչումեանցի գրուածքների վերայ, որ ամեն կողմից առաջարկում էին նորան աշխատակցել, որի համար և տալիս էին նորան որոշ չափով վարձատրութիւն. այդ տեսակ քանի մի առաջարկութիւն ստացաւ հանգուցեալը մեր ներկայութեամբ Լայպցիգում:

Նա բարոյապէս ամեն կերպ աջակցում էր և «Լու-
մայ»-ին, որին խոստացել էր իւր մշտական աշխատակ-
ցութիւնը. «ոչ մի լուսոյ նշույլ ապագայի նկատմամբ,
գրում էր նա ինչ իւր վերջին նամակում, մարդ սիրտ
ունի՞ բան գրելու: Յամենայն դէպս յոյս ունիմ մինչև մի
շաբաթ յօդուածն ուղարկել»: Նորա վերջին նամակը կրօն
էր իւր վերայ քաղաքային հիւանդանոցի դրոշմը՝ «Städt.
Krankenhaus», յուսահատական բառերը:

Սակայն անգուլթ մահը, օտարութեան մէջ, հեռու
իւր պաշտած հայրենի հողից, որի բարգաւաճման այն-
քան անձնուրացութեամբ նուիրել էր իրան, հեռու իւր
տաղանդի բազմաթիւ յարգողներից, վերջ դրեց նորա
վարդափութիթ կեանքին, առաջ քան թէ նա կարող կը
լինէր իւր բաղձանքներին հասնել:

Յաւիտենական հանգիստ գրականութեան ազնիւ
մշակի քրտնաջան ոսկրներին:

Գիտ քահ. Աղանանց

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ¹⁾

Կրթութեան առողջապահական ազդեցութիւնն ընդհան-
րապէս:

Այն էական յառաջադիմութիւնը, որ ձեռք է բեր-
ուել մարդկանց հասարակական կեանքի կապակցուելով,
կայանում է ժողովրդի մտաւոր ուժգին զարգացման մէջ:

¹⁾Այս յօդուածը մի հատուած է գերմաներէն «Առող-
ջապահութեան գրքի» (Gesundheitsbüchlein) դիւրամատ-
չելի ձեռնարկից, որ 1895 թուին մշակել և հրատարակել
է Գերմանիայի առողջապահութեան բարձրագոյն հաստա-
տութիւնը (Kaiserliches Gesundheitsamt) և բնագրից թարգ-
մանուած է մեծարգոյ բժշկապետ պ. Սամսոն Մայսուրեանցի
օգնութեամբ: Այս գրքի մի մասը հատուածները կաշխա-
տենք հետզհետէ տալ «Լուսնայի» միւս գրքերում:

ԴՄԺ.